

ExcerptaGÅTEN VIDKUN QUISLING

Straffesaken mot Vidkun Quisling i august 1945 var vel den alvorligste og mest omfattende i norsk rettshistorie. Den utgjorde en betydningsfull del av det såkalte landssvikoppgjør som stilte vårt rettsapparat overfor enorme oppgaver.

Etter okkupasjonens 5-årige mareritt var det naturlig at søkelyset først og fremst ble rettet mot den mann som både reelt og symbolsk ble identifisert med alt som hadde med landsforræderi å gjøre.

Det hovedspørsmål som straks meldte seg, var: er denne manns sinnstilstand slik at det i det hele tatt kan reises straffesak mot ham? Har han vært sinnssyk i disse årene? I så fall kan han ikke straffes. Og er han sinnssyk nå, kan man heller ikke for tiden reise straffesak mot ham.

Spørsmålet ble løst ved psykiatrisk observasjon foretatt av overlegene Leikvam og Lofthus, som i en erklæring, datert 18/6 1945, blant annet uttalte at de etter undersøkelser og observasjon av Vidkun Quisling ikke hadde funnet symptomer som tydet på at han var sinnssyk. De var så sikre i sin vurdering på dette punkt at de ikke fant grunn til å tilrå (vanlig) judisiell observasjon.

Med den negative konklusjon, med hensyn til spørsmålet om sinnssykdom, var det fra psykiatrisk side gitt «grønt lys» for at straffesak kunne reises. Og den gikk sin gang.

Men de sakkyndige hadde også uttalt seg om Quislings personlighet, nemlig at det ikke var noe som talte for at han var «en person med mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner».

Selv om denne konklusjon fra et rettspsykiatrisk synspunkt kunne være diskutabel — Langfeldt¹ mener i sin bok at Quisling utvetydig måtte oppfattes som «en person med mangelfullt utviklede og varig svekkede sjelsevner» — så måtte dette problem i den foreliggende situasjon fortone seg som relativt underordnet fra myndighetenes synspunkt. Spørsmålet om mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner har kun relasjon til sikringsproblematikken. I den foreliggende situasjon var det vel ingen som anså påstand om sikring på dette grunnlag som noen realistisk mulighet. Dertil kom at til betingelsene for sikringsdom også hører «fare for gjentagelse av straffbare handlinger» (av lignende art som de påklagede), noe som i denne sak fra et rettspsykiatrisk synspunkt måtte fortone seg som hinsides det faglige kompetanseområde å diskutere.

Da de sakkyndiges erklæring ble kjent, gikk professor Langfeldt meget sterkt inn for at Vidkun Quisling skulle underkastes en vanlig og fullstendig judisiell observasjon. Han mente at enhver tiltalt i saker der påstand om dødsstraff kunne forventes nedlagt, burde underkastes en så betryggende og inn-

¹ Langfeldt, G.: Gåten Vidkun Quisling. 107 s. H. Aschehoug & Co., Oslo 1969. Pris: Kr. 29,50.

gående undersøkelse som mulig. Denne holdning var diktert av Langfeldts uavkortede krav til full belysning og sann saklighet, særlig i så alvorlige saker.

Norsk Psykiatrisk Forening avga da også senere på høsten en prinsipputtalelse som fullt ut støttet denne oppfatning. Men Langfeldt fikk ikke i Quisling-saken støtte for sitt syn hverken hos påtalemyndigheten, forsvarer, formannen i Den Rettsmedisinske Kommissjon eller andre fremtredende personer i denne sammenheng.

Og straffesaken ble ført til ende i Lagmannsrett og Høyesterett med det resultat som alle kjenner.

I sin bok beklager Langfeldt at Vidkun Quisling ikke ble underkastet en omfattende og inngående judisiell observasjon.

Man kan si at den foreliggende bok blant annet utgjør en slags utvidet retrospektiv psykiatrisk erklæring. Quislings personlighetsutvikling er inngående belyst. I det biografiske perspektiv har det lyktes forfatteren på en overbevisende måte å få frem samspillet mellom de arvelige — konstitusjonelle paranoigene trekk hos Quisling og hans opplevelser opp gjennom årene på godt, og særlig på ondt — som resulterte i denne fanatiske, selvovertvurderende, overambisjose, paranoiske profettype på den politiske arena.

Forfatterens psykiatriske analyse av personen Quisling er det neppe noen som er uenig i. Den faller da også i det vesentlige sammen med de primære sakkyndiges oppfatning — en oppfatning som disse ytterligere utdypet under sine muntlige forklaringer i retten.

Langfeldt synes også å komme til det samme resultat som de primære sakkyndige hva sinnssykdomsspørsmålet angår. Han fant heller ikke at Quisling var sinnssyk. Dette var jo det springende punkt i Quisling-saken ut fra et rent strafferettslig synspunkt.

I motsetning til de primære sakkyndige hevder Langfeldt med styrke at med den psykiatriske diagnose «paranoisk psykopat» burde Quisling rettspsykiatrisk ha vært ansett som «en person med mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner». Langfeldt mener også at en slik konklusjon ville ha måttet føre til en mildere dom. Hans generelle betraktninger på disse punkter faller vel stort sett sammen med gjeldende syn i dag. Om det i denne spesielle sak ville ha fått noen strafferettslige konsekvenser, kan vel i høy grad diskuteres. Dette problem ville kreve en inngående og nyansert juridisk belysning.

Dersom Langfeldt hadde begrenset seg til en psykiatrisk og rettspsykiatrisk problemstilling, kunne hans bok ha vært kondensert til en veldokumentert artikkel i et fagtidsskrift. Der ville det ha vært naturlig å utdype den faglige debatt. Her vil man innskrenke seg til å eksemplifisere en enkelt kontroversiell påstand.

Langfeldt skriver (s. 83): «Det kan vel neppe være tvilsomt at Quisling på den tid Ullmann refererte til (januar 1940) var inne i en psykotisk fase, som blant annet ytret seg ved at han trodde det var kommet bevæpnede kommunister og bolsjeviker til landet.»

I den følelsesmessige spenningstilstand som de ytre verdensbegivenheter presset denne politiske fanatiker inn i, kan feiltolkninger av denne art neppe tas til inntekt for en foreliggende sinnssykdom (psykose), ikke en gang om Quisling fastholdt under rettssaken at han kunne bevise sine påstander.

Men Langfeldts bok har langt videre perspektiver utover den psykiatriske og rettspsykiatriske vurdering av Quisling. Den øver en skarp kritikk mot visse sider av landssvikoppjøret; en kritikk som adskillige vil slutte seg til, men som også mange vil være uenige i.

Hemming-Sjöbergs bok: *Dommen över Quisling* er viet adskillig omtale (s. 18–20). Hemming-Sjöberg gjør seg refleksjoner over Quislingdommen ut fra gjeldende svensk lov, og reiser spørsmålet om ikke Quislings sjelelige abnormitet var av så dyptgående art at den ville ha ført til straff-frihet eller nedsatt straff. Uten kjennskap til viktige forskjeller i den svenske og norske straffelov i denne sammenheng, vil en leser lett kunne få inntrykk av at Langfeldt har helt rett i sin påstand om at dommen over Quisling var blitt en annen om de primære sakkyndige hadde tilrådet en judisiell observasjon som hadde ført til konklusjonen «mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner». Dette forblir imidlertid hypoteser som hverken kan bevises eller motbevises.

Langfeldts bok er også et innlegg for humanisering av strafferettspleien og avskaffelse av dødsstraff, selv om disse spørsmål bare er kort berørt.

Forfatteren har i boken tilrettelagt adskillig historisk interessant stoff, med skarpe nærbilder fra egen virksomhet som høyst meningsberettiget privatperson i forbindelse med Quisling-saken i 1945. Til belysning av Quislings personlighet har han også kunnet nyttiggjøre seg en del relevant litteratur fra 1950/60-årene som verdifull supplering.

Men en fullstendig patografi er ikke boken. Den er heller ikke krav på å være det. Best kan den kanskje karakteriseres som en meget velskrevet og interessant patografisk skisse med polemiske fragmenter. Lesningen krever ingen spesielle faglige forutsetninger.

Man kan meget vel forstå og respektere at Langfeldt, som landets fremste rettspsykiater, i dag som den gang, mener at det var en feil at den rettspsykiatriske ekspertise ikke ble utnyttet fullt ut under Quisling-saken. På den annen side kan Langfeldts formodning om at hele rettsapparatet, inklusive de sakkyndige, var påvirket av «folkeopinionen» som krevde at Quisling måtte dø (s. 102) – selv om denne påvirkning var ubevisst – en slik formodning kan også være feil.

Under ekstraordinære omstendigheter er det nemlig ikke lett å trekke grenser mellom «folkeopinionen» og rettsfølelse. Langt viktigere er det imidlertid å erkjenne at kontroversielle rettspsykiatriske vurderinger og meningsforskjeller om straffeprosessuelle fremgangsmåter må underordnes en helhetsvurdering av hva som er det riktigste. Slike kontroversielle oppfatninger på detalj-

planet er derfor, etter mitt syn, fullt ut forenlig med at de personer som avgjorde Quislings skjebne under rettsoppjøret handlet under det strengeste etiske ansvar og fattet sine beslutninger slik de fant det «sannest og rettest å være etter loven og sakens bevisligheter.

Langfeldts bok fortjener å bli lest og diskutert.

Per Ancheren

CYKLAMAT

Den 18. oktober 1969 kunngjorde de amerikanske helsemyndighetene at cyclamat ikke lenger vil bli tillatt brukt i USA.

Senest 1. januar 1970 skal stoffet forsvinne fra soft-drinks. Cyclamatholdige søtningsmidler og næringsmidler med innhold av cyclamat blir forbudt fra 1. februar, og etter 1. juli 1970 skal heller ikke legemidler kunne inneholde cyclamat.

Flere land fulgte umiddelbart det amerikanske eksempelet. I Sverige er det bestemt de samme datoer for forbud som i USA (1). I England er cyclamat «banned in food» fra 1. januar 1970 (2), mens det er overlatt til The Committee on Safety of Drugs å avgjøre hva som skal gjøres med cyclamat «in diabetic preparations available on prescription» (3). Også i Finland og Canada er salget av cyclamat stoppet fra årsskiftet, uten at nærmere detaljer foreligger.

I Norge har man stilt seg noe mer avventende. Helsedirektoratet opplyser at det er på det rene at cyclamat vil utgå av den såkalte *tilsetningsstofflisten* fra 1. januar 1970. Dette er i samsvar med industriens innstilling og innebærer at det etter denne dato ikke vil være tillatt å benytte cyclamat i næringsmidler. Med hensyn til legemidler, vil disse automatisk komme i samme stilling som næringsmidler. Enkelte produsenter har allerede skiftet ut cyclamat med sakkarin i sine preparater.

Når det gjelder søtningstabletter, er det foreløpig ikke truffet noen avgjørelse. De søtningsmidler på det norske marked som inneholder cyclamat eller blanding av cyclamat/sakkarin, er følgende: Assugrin, Cykrets, Natrena, Sucaryl, Sucrosa, Suketter og Hermesetas (gul og rød, blå Hermesetas inneholder bare sakkarin).

Den direkte foranledning til forbudet i USA er en rapport som den ledende amerikanske cyclamatprodusent, Abbott Laboratories, la frem 14. oktober. Det foreligger få detaljer fra rapporten, men det er angitt (3) at man har konstatert blærecancer hos enkelte rotter som i 75 uker var blitt foret med en *cyclamat/sakkarin-blanding i forholdet 10:1*. Det dreier seg om meget høye doser, nemlig 50 ganger den mengden som er anbefalt for mennesker av WHO. For å komme opp i slike doser, må et voksent menneske hver dag drikke 1 000 glass av en vanlig cyclamatholdig soft-drink (2).

Men de amerikanske helsemyndighetene har øyensynlig likevel ikke hatt annet å gjøre enn å proklamere forbud, da man ble kjent med Abbotts resultater, selv om det blir understreket at «there is no evidence at this point that cyclamates have indeed caused cancer in humans» (4).

Siden cyclamat ble tatt i bruk som søtningsmiddel i begynnelsen av 1950-årene, har det fått en stadig større